

VESA OITTINEN

Pietarin luminäärit

– professori Artemjovan haastattelu

Siihen aikaan Voltaire ja kreivi Šuvalov kirjoittelivat toisilleen tiuhaan, Diderot ja tsaarina Katariina II Suuri tapailivat tiiviisti. Venäjän korkein valtiolta oli vapaamielisen hallitsijansa johdolla ottanut luodakseen maahan lähes tyhjästä uuden tiedonkulttuurin. Ei ihme, jos Pietarista puhuttiin eliittioppineitten eedeninä. Eikä ihme, jos aiheeseen perehtyvä osuu yhtäaikaan valistukseen ja *vaudevilleen*. Kuten Pietarin pedagogisen Herzen-yliopiston filosofianprofessori Tatjana Artemjova sanoo, 1700-luvun Venäjällä filosofia edusti vapautta.

Erikoisalasi on valistusajan filosofia Venäjällä ja etenkin utopistinen ajattelu 1800-luvun alkupuolelle saakka. Venäjän 1700-luvun filosofiaa tunnetaan lännessä todella huonosti, enkä usko että monet venäläisetkään ovat selvillä tästä kulttuuriperintönsä osasta. Miksi valitsit juuri tämän aihepiirin tutkimisen?

”Vastaus sisältyy jo kysymykseesi. On aina kiinnostavaa tutkia sitä, mikä tunnetaan huonosti. Jo opiskelijana halusin laatia tutkielman ’hopea-ajan’ ajattelijoiden – Dmitri Merežkovski (1865–1941), N. M. Minski (1855–1937), Zinaida Gippius (1869–1945), V. V. Rozanov (1856–1919), Anatoli Lunatšarski (1875–1933) – uskonnollisista etsiskelyistä. Siihen aikaan se ei ollut

kovin yksinkertaista, sillä muutamia heidän teoksiaan oli varsin vaikea saada käsiinsä. Päästäkseni kirjastoon lukemaan niitä pariisilaisen YMCA-Pressin kustanteina tarvitsin filosofisen tiedekunnan dekaanin suosituksen. Lopulta halusin saada selvää näiden aineistojen esihistoriasta. Ja niin jouduin XVIII vuosisadan pauloihin, eikä se enää sen jälkeen ole irrottanut otettaan minusta.

Tuolla aikakaudella on aivan erityinen viehätöksensä. 1700-luku oli dynaamista aikaa, aateliskulttuurin kukoistusaikaa. Se ilmeni ihmeellisessä, kuvallisessa ja notkeassa kielessä, luottamuksena ihmisen mahdollisuuksiin sekä uusien löytöjen ja avauksien herättämänä innostuksena.

Venäjän 1700-luvun filosofia on tosiaan *terra incognita* myös venäläisille itselleen. Siksi joudun filosofina ja filosofian historioitsijana usein ensin tekemään paljon aineiston selvitystyötä – arkistoista, vanhoista lehdistä, harvinaisista kirjoista löytyy paljon kiinnostavaa. Olen julkaissut käsikirjoituksina säilyneitä tekstejä, kuten A. T. Bolotovin (1738–1833) dialogin *O dušah umerših ljudei* (Kuolleiden ihmisten sieluista), A. M. Beloselski-Belozerskin (1752–1809) teokset *Platonitšeski dialog* sekä *Razgovor na smert i našivot* (Keskustelu elämästä ja kuolemasta), tai I. D. Ertovin (1777–1842) tunnusmerkullisen omaelämäkerran. Nykyään nämä ajattelijat ovat miltei unohdettuja, mutta 1700-luvulla Voltaire ja Rousseau kävivät kirjeenvaihtoa Beloselski-Belozerskin kanssa, ja Kant piti suurella arvossa hänen moraalifilosofista tutkielmaansa *Dianiologia*.”

Helsingin yliopiston tutkijakollegiumin vieraillevana tutkijana olet esittänyt kunnianhimoiselta vaikuttavan projektisuunnitelman. Aikomuksesi on laatia kolmiosainen Venäjän 1700-luvun filosofian historia. Miten aiot käydä tehtävään käsiksi?

”Totta, hanke on laaja ja työläs, vaikka olenkin tutkinut aihetta jo yli 25 vuotta. Kysymys siitä, *miten* venäläistä filosofiaa tulisi tutkia, on periaatteellisen tärkeä. Se edellyttää selkeää metodologiaa, johdonmukaisia tulkintatapoja, tutkimuksen ulottuville saatettua tekstikorpusta. Filosofianhistoriallisen analyysin nykytasolla ei enää kannata laatia aiheesta kirjaa ravintolameneyn

Valokuva: Sami Syrjämäki

malliin – olkoonkin että gastronomisen järjestyksen olisi korvannut kronologinen järjestys – niin, että alku-ruokana tarjottaisiin luettelo edelläkävijöiden teoksista, pääruokana varsinaisia tutkimuskohteita eli filosofisia tekstejä, kastikkeena kirjoittajien elämäkertoja ja jälkiruokana alaviiteparaatti, jossa pikkutarkasti tehtäisiin selkoa ajattelijoiden vähäpätöisimmistäkin edesottamuksista. Richard Rorty nimitti taannoin tällaista lähestymistapaa 'kuvailuksi' tai 'doksografiaksi' ja piti sitä kaikkein suosituimpana joskin samalla pitkästyttävänä¹.

En haluaisi langeta toiseenkaan Rortyn määrittelemään äärimmäisyyteen. Hän mainitsee 'analyttiset filosofit', jotka yrittävät laatia 'rationaalista rekonstruktioita' menneisyyden ajattelijoiden argumenteista. He pitävät edeltäjiään kollegoina, joiden kanssa voidaan käydä jatkuvaa dialogia ajankohtaisista ongelmista. Mutta aktualisoidessaan menneisyyden ajattelijoina he tahtomattaankin antavat näille nykyajan puheenparren ja tämän hetken mukaisen näkökulman ongelmiin. Rortyn mukaan tässä ei ole mitään väärää. Mutta hän mainitsee vielä neljännen lähestymistavan, joka perustuu sille, että meitä edeltäneitä ajattelijoina kuvataan heidän omilla termeillään. Tällaiset tutkijat – kutsukaamme heitä vaikka 'historiallisiksi filosofeiksi' tai hengenhistorian (*Geistesgeschichte*) edustajiksi – toteuttavat 'historiallista rekonstruktioita'. He pyrkivät näkemään sankarinsa näiden historiallisissa tilanteissa ja kulttuurisissa kontekstissa, ymmärtämään näiden kieltä ja motivaatioita.

Rationaaliset rekonstruktio nostavat esiin vain tämän tai tuon filosofin 'suuret ideat', kun taas hengenhistoria kuvaa filosofia hänen tuotantonsa kokonaisuuden kannalta. Juuri hengenhistoria selvittää sitä, mitkä nimenomaiset kysymykset ovat filosofisia, mitkä taas kuuluvat tieteeseen. Lisäksi se luo Rortyn sanoin 'kaanonia'. Historiallisten rekonstruktioiden laatijat suuntautuvat merkittäviin persoonallisuuksiin, joiden arvoa selvittää hengenhistoria.

Omalta osaltani pyrin välttämään niin filosofisten etikettien liimailua, abstraktia analyttisyyttä kuin myös liian pitkälle menevää historismia. Aatehistoria mahdollistaa pitkävetaisen doksografian välttämisen. Se ei tutki vain huippuajattelijoina, neroja, vaan myös vähemmän tunnettuja filosofeja sekä muita ajattelijoina, joiden tuotanto ei rajoitu vain filosofiaan. Kun tutkin 1700-luvun venäläistä filosofiaa, ensiarvoisen tärkeää on selvittää niitä intellektuaalisen kommunikaation järjestelmiä ja intellektuaalisia yhteisöjä, joissa aatteita vaihdetaan. Pyrin koko ajan ottamaan huomioon, että erilaiset intellektuaaliset yhteisöt – akateeminen maailma, aateliston ja kirkon yhteisö – arvioivat eri lailla samoja filosofisia ongelmia, nojaavat arvioissaan eri auktoriteetteihin ja ilmaisevat aatteensa eri muodoissa. Olen tässä saanut vaikutteita Randall Collinsin kirjasta *The Sociology of Philosophies. A Global Theory of Intellectual Change*². Collins tosin ei kirjoita juuri mitään venäläisestä filosofiasta, mutta hänen lähestymistapansa on minusta tärkeä tutkitessa yhteiskuntia, joita luonnehtivat intellektuaalisten instituutioiden marginaalisuus ja suuret sosiaaliset kuilut.

Filosofian tutkimista ei voi rajata vain teksteihin. Tekstiä lukiessa ei koskaan tavoita kaikkia sen merkitysaspekteja, jos pysytään yksistään sen puitteissa. Teksti voi olla toisen tekstin referaatti, sen käänös, sen parodia tai olla peräisin joltakin toiselta kirjoittajalta kuin häneltä, jonka nimiin se on pantu, se voi olla väärennös ja niin edelleen. Tutkijan on näkökulmansa laajentamiseksi noustava tietyille metatasolle ja oivallettava intellektuaaliset ja kulttuuriset kontekstit.

Ja lopuksi. Minusta filosofian historian varsinainen merkitys on siinä, että sekin on filosofiaa."

Valistusajattelu kohtasi Venäjällä paljon suurempia vastuksia kuin Länsi-Euroopassa...

"Valistuksen aikakauden aatteita ei kehitelty jossain tietyssä paikassa, josta ne sitten olisi lähetetty maailmalle hyväksyttäviksi tai hylättäviksi. Pikemmin valistus oli ensimmäisiä globaaleja yleiseurooppalaisia projekteja, johon Venäjän antoi panoksensa.

Jokaisessa maassa valistus sai omat toistumattomat piirteensä. Joidenkin tutkijoiden mielestä esimerkiksi Englannin ja Ruotsin kehitykseen ei oikeastaan kuulunut valistusvaihetta ollenkaan. Venäjällä erityistä oli se, että intellektuaalinen eliitti koostui aatelistosta. Juuri aatelisto, ennen kaikkea niin sanotun 'aatelismies-filosofin' tyyppi, keskusteli ajan polttavista kysymyksistä. Tämän keskustelun erityispiirteenä oli sen kansainvälinen luonne. Voidaan esittää runsaasti esimerkkejä venäläisen aateliston ja eurooppalaisten intellektuellien välisestä intellektuaalisesta kommunikaatiosta, esimerkiksi Antioh Kantemirin (1708–1744) ja Montesquieun suhteista; I. I. Šuvalovin (1727–1797) yhteydenpidosta Voltairen, Rousseauin, Raynalin ja Diderot'n kanssa; Katariina II:n (1729–1796) Voltaire-, Diderot- ja Grimm-yhteyksistä; E. R. Daškovin (1743–1810) Diderot-suhteista; D. A. Golitsynin (1734–1803) Helvétius-, Diderot- ja Voltaire-yhteyksistä; G. G. Orlovin (1734–1783) yhteyksistä Rousseauhön. Orlov jopa kehotti Rousseaut muuttamaan maatilalleen, koska halusi olla 'venäläisen Ermenonvillen'³ isäntä.

Tärkeänä erottavana tekijänä oli valtion suurempi osuus kuin muissa maissa: akateemisen järjestelmän luominen oli Venäjällä läpikotaisin valtiollinen projekti. Ennen 1700-lukua ei Venäjällä ollut kirkosta riippumattomaa opetuslaitosta. Vuonna 1724 perustettu Pietarin tiedeakatemia oli ensimmäinen puhtaasti valtiollinen laitos kaikkine tähän kuuluvine myönteisine ja kielteisine puolineen. Akatemian perustamisukaasiin Pietari oli omakätisesti kirjoittanut: 'Sen ylläpitoon osoitetaan verotulot, jotka kootaan Narvan, Tarton, Pärnun ja Kuressaaren kaupungeista.' Uskomattoman lyhyessä ajassa luotiin valtava tieteellinen tutkimuskeskus observatorioineen, fysiikkakabinetteineen, kasvitieteellisine puutarhoineen, anatomisine teattereineen, kirjapainoineen, kirjastoineen, laboratorioineen, työpajoineen – ja kaiken kruunasi sarja loistavia tiedemiehiä. Akatemiaan kutsuttiin matemaatikkovaljekset Daniel ja Nicolaus Bernoulli, kemisti M. Bürger, eläintieteilijä ja anatomi Jean George Duvernoy sekä historioitsija G. S. Bayer. Myö-

hemmin siellä työskenteli maailmankuuluja tiedemiehiä kuten Leonhard Euler, Peter Simon Pallas, Franz Aepinus ja Joseph-Nicholas Delisle. Heidän julkaisumahdollisuutensa olivat käytännössä rajattomat. Kun nuori Euler sai kutsun tulla työskentelemään Pietariin, Christian Wolff kirjoitti hänelle: 'Te menette tiedemiesten paratiisiin.'

Järjestelmän nurjana puolena oli itsenäisyyden ja riippumattomuuden puute. Venäläisissä yliopistoissa, alkaen vuonna 1755 perustetusta Moskovan yliopistosta, ei ollut akateemisia vapauksia. Sekä tutkijat että opettajat täyttivät usein 'valtion tilauksia'. 1700-luvulla tilauksessa kuitenkin oli ennen kaikkea tieteen kehittäminen ja tiedon tuottaminen."

Despotisme éclairé

Olet paneutunut "valistuneen itsevaltiuden" ilmiöön, joka luonnehti 1700-luvun Eurooppaa. Niin Itävallan Joosef II kuin Preussin Fredrik II tai Ruotsin Kustaa III olivat kaikki valistuneita itsevaltiaita – ja ennen kaikkea tämän nimityksen ansaitsee Venäjän Katariina II. Eikö kuitenkin koko käsite ole *contradictio in adjecto*? Siinähan yhdistetään kaksi yhteensopimatonta ideaa: yhtäältä ajatus valistuksesta, joka merkitsee vapaita ja riippumattomia kansalaisia, toisaalta ajatus autokraattisesta hallinnosta. Itsevaltias on aina itsevaltias, silloinkin kun hän sattuu olemaan valistunut...

"Varmaan olemme silti kaikki sitä mieltä, että valistunut itsevaltius on parempi kuin valistumaton. Kun valtionpäämies perustaa tiedeakatemiaa, kuten Fredrik II, tai kirjallisuusakatemiaa niin kuin Kustaa III, tai suojelee tieteen ja kulttuurin kehitystä 'musikaalisen kuninkaan' Joosef II:n lailla, niin tämä ei edesauta vain valtion kukoistusta vaan myös yhteiskunnan kehitystä. Itse asiassa 'valistuneen itsevaltiuden' käsite ei ole poliittinen sanan ankarassa mielessä eikä viittaa vain poliittiseen hallintotapaan, vaan tiedon, kasvatuksen ja kulttuurin kytkeemiseen eliittiarvojen järjestelmään. Tällaisen intellektuaalisen ilmapiiiriin vallitessa on häpeä olla ylhäissyntyinen ja samalla sivistymätön.

Katariinahan oli tunnetuimpien eurooppalaisten intellektuellien keskustelukumppani ja kirjeenvaihtoveri: Diderot, Voltaire, Jean D'Alembert ja Melchior Grimm opettivat ja neuvoivat häntä. Filosofisten auktoriteettien mielipide oli Katariinalle tärkeä. Kun D'Alembert pyysi keisarinnaa vapauttamaan ranskalaisia sotavankeja, hän vannotti tätä 'filosofien ja Filosofian nimissä', ja tämä oli Katariinalle ratkaisevin argumentti. Ajatus filosofoimisesta ja filosofisesta mielenlaadusta liittyi läheisesti käsityksiin poliittisista vapauksista. Katariina kirjoittikin Johann Georg Zimmermannille: 'Kunnioitan filosofiaa, koska sydämeltäni olen aina ollut aito tasavaltalainen.'²⁴

Katariinan aloitteesta Vapaa Talousseura julisti 1766 kilpikirjoituksen parhaimmasta talonpoikien vapauttamisprojektista. Vuotta myöhemmin julkaistiin *Nakaz*, keisarinna lainsäätäjille antama ohjeistus, joka perustui ajan keskeisten poliittisten ajattelijoiden – Montes-

quieun, Cesare Beccarian, J. H. Justin, Joseph von Sonnenfelsing, Adam Smithin – ideoille. Ikävä kyllä lakien kodifikaatiokomissio ei innostunut Katariinan aloitteesta lakkauttaa maaorjuus. Maan poliittinen eliitti päinvastoin vaati sen koventamista. Jopa papisto puolusti hengellisen säädyn miesten oikeutta ostaa itselleen maaorjia.

Suunnattoman suuren imperiumin hallitsija laati ohjelmallisen asiakirjan, joka perustui ajan johtavien eurooppalaisten ajattelijoiden ideologialle. Tämä oli sekä merkkitapaus poliittisten uudistusten käytännön toteuttamisessa (vaikka *Nakaz* ei siihen suoranaisesti tähännytkään) että ainutlaatuinen esimerkki valtio-oikeudellisen dokumentin muodon saaneesta utopismista. *Nakazilla* oli merkitystä käytännön filosofiasa: keisarinna valittiin Berliinin tiedeakatemiaan jäseneksi, ja hänen instruksionsa kiellettiin Ranskassa ministeri Choiseulin aloitteesta. Keisarinna luovuus näkyy hänen varsin laajasta kirjallisesta jäämistöstään, jonka joukossa on myös yhteiskunnallis-poliittisia teoksia⁵.

Katariinan valta-aikana 1762–1796 luotiin edellytykset venäläisen aateliseliitin kehitykselle. Ratkaisevan tärkeä oli vuoden 1762 manifesti, joka vapautti aateliston valtion palvelemisen pakosta ja takasi heille henkilökohtaisen vapauden. Vuoden 1785 asetus puolestaan vahvisti aatelin eliittiluonteen. Aatelisto oli Venäjällä ainoa sosiaalinen kerrostuma, joka kykeni itseorganisointiin ja luomaan omia medioitaan ilman valtion väliintuloa. Katariinan 1783 antama ukaasi vapaista kirjapainoista takasi kustannustoiminnan vapauden aatelistolle. Juuri aatelistosta muodostunut intellektuaalinen eliitti oli ominaista venäläiselle valistukselle."

Kun Diderot vieraili Venäjällä 1773, hän pian pettyi keisarinna "kaksinaamaisuuteen". Miten analysoit heidän kohtaamistaan?

"Eurooppalaiset intellektuellit olivat usein ylhäissyntyisten henkilöiden, eritoten 'valistuneiden itsevaltioiden', palveluksessa. He tietenkin itse pyrkivät tähän asemaan, takasihän se heidän toimeentulonsa ja lisäksi nosti sosiaalista statusta. Niinpä Leibniz hahmotteli Venäjälle tiedeakatemiaa, jonne Wolff taas hankki tiedemiehiä. 'Valtiollisen tilauksen' sai myös Voltaire, joka kreivi Šuvalovin pyynnöstä otti laatiakseen Pietari I:n ajan kuvauksen *Histoire de l'Empire de Russie sous Pierre le Grand*. Venäläiset avustajat käänsivät Voltairin käyttöön aineistoja, ja peruslinjat veti Šuvalov. Projekti oli mainosluonteinen: propagoitiin eurooppalaisille Venäjän aikaansaannoksia.

Myös Diderot sai avustuksia Venäjältä. Kun hän kohtasi sensuuriongelmaa *Ensyklopediaa* toimittaessaan, Katariina ehdotti teoksen julkaisemisen siirtämistä Venäjälle. Ja kun hän suunnitteli kirjastonsa myymistä saadakseen tyttärensä myötäjäiset maksettua, Katariina määräsi sen ostettavaksi 50 000 livren hinnasta sillä ehdolla, että kirjasto pysyy Diderot'n hallussa hänen kuolemaansa asti. Filosofit itse nimitettiin keisarinna henkilökohtaiseksi kirjastonhoitajaksi, vieläpä varsin hyvällä palkalla.

Vieraillessaan Pietarissa 1773–1774 Diderot tapaili keisarinnaa miltei päivittäin. Hän antoi tälle neuvoja, miten hallita valtiota, miten järjestää kansan koulutus, suositteli pääkaupungin siirtämistä Pietarista Moskovaan ja ’pikku Ranskan’ kaltaisen ’mallipiirikunnan’ luomista Venäjälle sekä sveitsiläisen siirtokunnan perustamista. Lopulta Katariina ei enää kestänyt: ’Herra Diderot, olen mitä suurimmalla mielihyvällä kuunnellut kaikkea, mitä loistava älynne on tuottanut, mutta kaikkien teidän maineikkaiden periaatteidenne avulla, jotka erinomaisesti käsität, voi laatia suurenmoisia kirjoja ja myös tehdä huonoja tekoja. Reformisuunnitelminne unohdatte, että meidän välillämme on ero: te luotte vain paperilla, joka kestää kaiken, se on sileää, peräänantavaa eikä aseta esteitä mielikuvituksellenne eikä kynällemenne. Minä taas, keisarinnaparka, luon ihmisten nahalla, joka päinvastoin ärsyyntyy helposti ja on herkkätuntoista.’ Muistettakoon, että 1773–1775 Venäjää järjestytti väkivaltainen poliittinen kriisi, Pugatšovin kapina.

Venäjällä Diderot seurusteli kaikkein korkeimmissa piireissä, ja hänet valittiin Pietarin tiedeakatemian jäseneksi. Mutta hän ilmeisesti halusi, kuten jo Leibniz aikoinaan, päästä Venäjän Soloniksi. Ikävää, että Diderot ajautui epätoivoon Katariinan kieltäytyttyä toteuttamasta hänen utopistisia neuvojaan sen sijaan, että hän olisi tuntenut kiitollisuutta siitä, mitä keisarinna jo oli tehnyt hänen vuokseen. Aivan samalla lailla oli Katariinaan pettynyt jo vuonna 1764 Bernardin de Saint-Pierre, joka oli ehdottanut, että Aral-järven rannalle perustettaisiin ’pieni eurooppalaisten tasavalta’, ja 1765 Casanova, joka oli tavoitellut valtionvirkaa Venäjältä...

Pariisissa esitettiinkin 1802 *vaudeville*-komedia *Allons en Russie!*, joka teki pilaa Venäjän varaan rakennetuista utooppisista projekteista ja toiveista salamannopeaan karrääriin siellä.”

Sankarikultit ja jälkipyykit

Eivätkö ”aatehistorian” edellytykset nyky-Venäjällä olekin muuttuneet huomattavasti sitten neuvostoaikojen? Neuvostoaikanahan ei juuri käytetty koko termiä.

”Neuvostoaikana ei edes keskusteltu aatehistoriasta ihmistieteiden metodologiana. Yhteiskunta oli hyvin suljettu, ja koko aatehistoria-termillä oli jotenkin ’idealistinen kaiku’. Ei se tietenkään merkinnyt, etteikö aatteiden historia olisi ollut mukana tutkimusstrategioissa. Joko sitä ei mainittu nimeltä, tai sitten tutkijat yksinkertaisesti harjoittivat sitä intuiutionsa varassa. Niin minäkin. Ymmärsin vasta 90-luvun alussa ’puhuvani proosaa’ Molièren Jourdainin tavoin.

Sitten neuvostoaajan tieteeseen onkin astunut uusi sukupolvi, joka kantamatta liiaksi menneisyyden taakkaa nojautuu moderneihin, ennen kaikkea länsimaisiin tutkimusstrategioihin. Oma perintöä arvostellaan, länsimaista traditiota taas ei vielä kovin hyvin tunneta. Aatehistoria ei pohjaudu kaikkein moderneimmille teorioille, sehän syntyi jo 1930-luvulla. Käsitetä historiaa harrastetaan

Venäjällä enemmän, mutta maan 1700-luvun tutkimisessa se on metodisesti hieman pulmallista. 1700-luvulla venäjän kielessä tapahtui perustavanlaatuisia mullistuksia. Filosofiasa ei ollut ’kielellistä yhtenäisyyttä’, vaan kukin ajattelija käytti omaa käsitejärjestelmäänsä, joka sekin saattoi muuttua.

Venäjän valistusajan filosofian tutkimuksessa aatehistoria on hyvin tärkeää, se muodostaa tutkimustyön metodologisen perustan. Kyse on siitä, että filosofisia tekstejä ei kovinkaan usein esitetty klassisessa tutkielman muodossa, vaan niitä ilmaistiin myös retorisisessa, kirjallisessa, jopa visuaalisessa muodossa.

Olen hyvin ylpeä siitä, että 15 vuotta sitten kollegani Mihail Mikešin kanssa perustamani Pietarin aatehistoriallinen tutkimuskeskus ja sen julkaisema vuosikirja *Filosofski vek* (Filosofinen vuosisata) ovat antaneet oman tärkeän panoksensa aatehistorian kehitykseen Venäjällä⁶.”

Mutta onko venäläisessä aatehistoriassa edelleenkin alueita, joita ei ole sopivaa kosketella? Muistaakseni mainitsit kerran, ettei Pugatšovin kapinasta ole vielä kukaan kunnon selvitystä.

”Missä tahansa yhteiskunnassa on tabuja, joista ei mielellään puhuta. Aina pelissä ei ole sensuurin kieltöitä, vaan pitkäaikaisia kulttuuritraditioita, poliittista korrektiutta tai muita seikkoja.

Sosiaaliset mullistukset muuttavat välillä historiaa koskevia painotuksia: vihollisista tulee sankareita, valkoiset läiskät saavat väriä. Venäjän historiaan on 1700-luvulta lähtien liittynyt tietty arkkityyppien ja kansallisten sankarien järjestelmä, jonka uudelleenarviointi etenee hyvin tuskallisesti. Voin mainita sellaiset nimet kuin Aleksanteri Nevski, Pietari I ja, niin paradoksaaliselta kuin kuulostaakin, Nikolai II.

Myös teloitettua kasakkaa J. I. Pugatšovia (1742–1775) pidetään sankarina. Hänen mukaansa on nimetty katuja ja kaupungeja. Kansan mielissä hän esiintyy epäoikeudenmukaisuuksien vastustajana, ’rikkaiden’ haastajana. Kapinallisten julmuutta, aateliston terrorisointia ja myös kapinan kukistamisen raakuutta lievennellään monessa suhteessa tämän päivän tutkimuksessa.”

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Ks. The Historiography of Philosophy: Four Genres. Teoksessa *Philosophy in History. Essays on the Historiography of Philosophy*. Toim. Richard Rorty, J. B. Schneewind & Quentin Skinner. Cambridge University Press, Cambridge 1984, 49–75.
- 2 Belknap Press, Cambridge, Mass. 1998.
- 3 Rousseau (1712–1778) viimeinen asuin- ja hautapaikka Oisen departementissa Ranskassa. Orlov oli saanut 1765 oman Hatsinassa, Pietarin eteläpuolella, sijaitsevan ja vähitellen uusista palatseistaan ja puutarhoistaan kuuluisaksi tulleen maatilansa Katariinalta, joka hankki sen jälleen itselleen Orlovin kuoltua 1783 ja lahjoitti edelleen pojalleen, tulevalle tsaarille Paavali I:lle.
- 4 *Filosofskaja i poliitišeskaja perepiska Ekateriny II s Doktorom Tšimmermannom*. Imperatorskoi tipografii, Sankt-Peterburg 1803, 149.
- 5 Katariinan kootut teokset käsittävät 12 osaa, ks. *Sotšinenija imperatritsy Ekateriny II*, 1–12. Toim. A. N. Pypin. Akademii nauk, Sankt-Peterburg 1901–1907.
- 6 Ks. <http://ideashistory.org.ru>, osa teksteistä on myös englanniksi.